

4447

Conf. univ. dr. ION CHIȘ ȘTER

Nu mă da maică-n tărie

Nu mă da maică-n tărie
 C-oi fuși din cununie.
 Dă-mă după care-mi place
 De n-are casă ș-a face.
 Lâng-o margine de vale,
 N-oi trăi cu supărare
 Lâng-o margine de rât
 N-oi trăi tăt cu urât.
 Sus pă casă la mândra
 Cânta cucu și mierla
 Cucu cântă a iubire
 Și mierla a despărțire.
 Despărțirea-i cu dor mult
 Nu pot mândră să te uit.
 La casa cu șapte fete
 Norocu-n grădină șede.
 La casa cu num-o fată
 Fata-i groapă lângă vatră
 Și o-ngrădească cu spini
 Și n-o deie la străini.

De la Maria Nemeș, 52 de ani, Asuaju de Sus, 1989

Literatură română veche și folclor**(Elemente comune)****- Fragment -****Cuvânt înainte**

Studiul de față este scris din perspectiva folcloristului interesat să descopere, oriunde poate, elemente ale domeniului său, să le sistematizeze și să le dea o explicație. Aceste elemente au fost căutate în primul rând în literatura română veche, mai precis, în unele opere din perioada secolului al XVIII –lea până în pragul secolului al XIX-lea, dar și în alte surse contemporane pe care istoricii literari nu le socotesc aparținătoare literaturii române, chiar înțeleasă în sens larg. Din perspectivă interdisciplinară (a folcloristicii și a istoriei și criticii literare) acest studiu ar fi putut să scruteze în mod cronologic și să analizeze infiltrațiile folclorice în operele literaturii române vechi și urmările lor în planul conștiinței scriitorilor și al expresiei. Alegând calea depistării temelor și motivelor folclorice, a reconstituirii pe baza unor date oferite de cronici, de scrierile religioase, juridice și alte surse contemporane acestora, a secvențelor obiceiurilor populare, nu am avut altă soluție de sistematizare și interpretare a materialului.

După capitoul pe care l-am fi putut subintitula “chestiuni de metodă” și cel despre “ocazii folclorice”, ne-am oprit mai pe larg asupra obiceiurilor legate de momente importante din viața omului pentru a demonstra mulțimea și autenticitatea datelor ce le putem culege din scrierile noastre vechi și temelia folclorică a acestora. Celelalte capitole, pentru care materialul este adunat, se referă la obiceiurile ciclului calendaristic, practicile magice, credințele, superstițiile, cântecele vocale și instrumentale, jocurile, cântecul bătrânesc, temele și motivele de proză populară.

Am preferat tratării în linii mari a tuturor acestor categorii folclorice, sistematizarea și explicarea mai adâncită a unora dintre ele.

I. Probleme fundamentale ale cercetării elementelor comune în literatura română veche și în folclor.

Sensurile mai vechi ale termenului de “literatură” erau fie “ansamblul cunoștințelor”, echivalând, deci, cu ceea ce se înțelege prin cultură generală, fie “lucrările de seamă dintre toate scrierile, indiferent de domeniu sau numai dintr-un domeniu specific”. Chiar după definirea mai proprie a noțiunii în teoriile literare moderne (“ansamblul operelor scrise într-o limbă - sau în toate limbile - care au caracter estetic”), ezitățile continuă. G. Lanson, de pildă, introduce în *Histoire de la littérature française* filosofi, oratori, istorici, iar în *Cambridge History of English Literature* figurează “Literatura științifică și filozofică, cea politică și economică ... ziare și reviste... scrisori particulare și cântece de stradă, dări de seamă de călătorie și de întreceri sportive”. Cât privește literatura “veche” nici chiar cei mai înverșunați apărători ai

---

Nu-i facere fără întoarcere.

purității noțiunii de literatură nu vor pretinde nimănui să se ocupe numai de produse cu caracter estetic. Oricât de îndreptățită ar fi “atât cât este posibil în perioada începuturilor, o mai exactă delimitare a fenomenului literar propriu-zis de fenomenul cultural în genere”, specialiștii în istoria literaturii române vechi, inclusiv cea românească, refuză distincția dintre literatură și cultură, ocupându-se “de tot ce s-a scris pe teritoriul patriei noastre în românește sau în oricare altă limbă, indiferent de publicul căruia i se adresează scrierea respectivă, indiferent de conținutul ei, indiferent de aria ei de circulație și de faptul că a avut sau nu oarecare importanță pentru dezvoltarea ulterioară a literaturii române”. Mai mult, în cadrul literaturii române vechi se introduc și opere scrise în afara țării, pe motivul că includ informații cu privire la istoria sau geografia noastră (*Viața patriarhului Nifon*, scrierile lui Nicolaus Olahus, scrierea lui

4448

Năcăjitu-i omu

Năcăjitu-i omu Doamne,
Când să culcă și nu doarme,
Ar mânca nu-i vine foame.
Năcăjitu-i omu atunci
Când își dă boii pă junci
Și fetele după prunci.

De la Vasile Gâț, 62 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4449

Măicuță, când m-ai făcut

Măicuță, când m-ai făcut
Doamne bine ț-o părut.
Și m-ai așteptat cu dor,
C-ai gândit c-oi fi fecior.
Dac-ai văzut că îs fată
Ai umblat tît supărată.
Mai bine m-ai hi aruncată
Într-o știbloancă de apă.
Să mă hi pusă-ntre stini
Să nu mă dai la străini.

De la Anica Mezei, 77 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4450

Când eram la mama me

Cînd eram la mama me
Eram pui de turture,
Dragă la tăta lume.
De când sînt la mama lui,
Nici-s pasăre, nici pui
Nici nu-s dragă nimărui.
Mâncam pită de grâu aleasă
Cernută pân sătă deasă.
De când sînt la mama lui,
Mămânc pită de săcară
Cernută pân sătă rară,
S-o mănânc plîngând p-afară.

De la Istina Sabău, 54 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

Foto: Colecția P. Bilțiu, Sânziene, Borșa

Baltazar Walter, *Joca monachorum* etc.). Se face însă o nejustificată discriminare pentru că literatura română veche ar putea avea în vedere cu tot atâta îndreptățire și alte opere elaborate de străini, în afara țării, cuprinzând informații la fel de prețioase (interesanta scriere a lui Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie de Antiohia în popasul său prin Țările Române, sau cartea lui Anton Maria del Chiaro tipărită la Veneția în 1718). Dacă scrierea lui Gavril Protul are un statut de excepție fiindcă a fost încorporată în compilațiile de cronici românești din a II-a jumătate a secolului al XVII-lea (compilațiile prime au fost realizate, de fapt, în vremea lui Matei Basarab, când s-au scris două cronici, una oficială, de curte și una boierească, celelalte scrieri citate - mai ales cea a lui Walter - ar trebui să aibă același statut cu cea a lui Paul de Alep, del Chiaro sau, mai târziu, Sulzer ca și Olahus sau Walter vorbesc despre istoria și geografia românilor, despre viața spirituală populară, despre cultura

---

Dacă te mușcă un câine, uită-te a cui îi câinele.

4451

Când eram la mama fată

Cân eram la mama fată,
Nu umblam tăt supărată.
Casa noastă o fost cu tină
Înăuntru cu hodină.
Casa lui îi tăt cu var
Dinăuntru-i cu amar.

De la Marișca Pop, 66 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4452

Gată maică cufăru

Gată, maică, cufăru
Că să gată terminu
Și s-apropie trenu
Trenuțu nu duce nuci
Duce-n țară prunci
Trenu nu duce alune,
Străină pruncii în lume.

De la Livia Gât, 62 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4453

Mănânci-te-amaru cuc

Mănânci-te-amaru cuc,
Mult mi-ai cântat și mă duc.
Din casa cu părinți
În lume cu străinii
Stai cuce și nu cânta,
Să mă mai poci înturna.

De la Alexandru Pop, 53 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4454

Frunză-n fag, frunză su fag,
Ieși mândruță până-n prag
De ți-am fost odată drag.
Ieși mândruță până afară
C-am vinit și mă duc iară.

aulică tot pe baza unor date culese la fața locului. Opera lor, memoriile și relatările altora sunt la fel de importante pentru explicarea vieții noastre politice, sociale și culturale. Înțelegem, deci, prin "literatură", când este vorba de perioada veche, ceea ce teoriile literare numesc "literatura în sens larg", chiar dacă faptele cercetate nu vor răspunde definițiilor moderne ale conceptului, întrucât "delimitarea dintre cultură și literatură în cazul literaturii vechi este *artificială* dacă se ține seama de specificul epocii, *dificilă* în cazul unei categorii de opere și *prematură*, dacă se are în vedere absența unei istorii a culturii noastre".

Cercetăm, prin urmare, elementele comune cu folclorul în primul rând în scrierile istoriografice, de la nivelul tematic și al motivelor până la cel al expresiei. Este un lucru definitiv dovedit că letopisețele noastre, chiar cele scrise în slavonă, au absorbit numeroase elemente folclorice.

Problema includerii cărților populare în domeniul literaturii române vechi și a depistării temelor și motivelor folclorice pe care le conțin este adiacentă. Cercetători de prestigiu arată că aceste scrieri au anumite particularități care le deosebesc "pe de o parte, de literatura orală (folclor) iar pe de altă parte de literatura zisă cultă". Pentru unii ele ar fi un domeniu aparte și anexarea lor la istoria literaturii vechi discutabilă. Cărțile populare ar fi un domeniu al *culturii* vechi, interesând întâi prin ceea ce s-ar putea numi o istorie a lecturilor în România. Ar aparține istoriei literaturii române "numai în măsura în care traducătorii și copiiștii le-au modificat transformându-le în prelucrări românești. Chiar dacă le-am privi ca un pas spre literatura originală românească, nu sunt decât un pas care n-a atins încă treptele originalității indiscutabile și numai ca atare trebuie să intre într-o istorie a literaturii române". Pentru cine caută elemente folclorice în perioada medievală, ele sunt un izvor inestimabil. Raporturile lor cu folclorul au fost sesizate încă de cronicari (Miron Costin, Nicolae Costin, stolnicul C-tin Cantacuzino se refereau la "Alixândria cea mincinoasă" care conține doar "basmе") dar au căpătat soluții începând cu Hasdeu. El credea că atât literatura scrisă (cărțile populare) cât și cea nescrisă răsfrâng credințele poporului, suferințele lui, slăbiciunile lui și vorbesc în graiul maselor. Trecând de la

Foto: Colecția P. Bilțiu, Sânziene, Borșa

Omu fățarnic îi cu două fețe ca oglinda.

un popor la altul cărțile populare se transformă, absorbind numeroase elemente folclorice. Deci, au un fond folcloric, preiau elemente folclorice și le pot pune în circulație. După Hasdeu raporturile cărților populare cu folclorul au fost văzute în chip diferit. M. Gaster a încercat să argumenteze că multe motive folclorice provin din literatura populară scrisă și au ajuns la noi prin intermediul ei. Mai mult, cărțile populare de pretutindeni “ne dezvelesc o sărăcie neașteptată a fanteziei omenești în născocirea de idei și de situațiuni noi”, iar “cercul vieții intelectuale al poporului este foarte restrâns”. Teza lui Gaster păcătuiește prin exclusivism dar atrage atenția că anumite motive din literatura populară orală, poate nu prea numeroase, își au originea în cărțile populare. Ea mai este susținută de unii și în zilele noastre. Lucian Predescu, spre exemplu, vorbește despre. „Influența romanului popular *Varlaam și Ioasaf* în folclorul românesc” care s-ar fi manifestat prin “Cântecul pustiei” și prin cinci parabole. N. Cartoian, cel mai pasionat cercetător al cărților populare, a oscilat. În prefața la volumul I al cunoscutei exegeze (1929) afirma că “în lumea satului cărțile acestea își continuă încă influența lor puternică. Nu există colț din arta și literatura populară, din ciclul tradiționalist al superstițiilor, care să nu fi suferit influența cărților populare. În țesătura basmelor, a colindelor, a descântecelor, a orațiilor de nuntă, a bocetelor etc. au pătruns o serie de elemente din literatura scrisă”. În prefața la volumul al II-lea, apărut după un răstimp destul de lung, deși mai crede că a găsit “arhetipul în proză din care au derivat versiunile rimate ale orațiilor de iertăciune ...” și că “sunt cazuri precise în care influența cărții populare asupra literaturii orale a poporului este în afară de orice îndoială”, face concesii, vorbind de paralelisme, de “elemente care pornesc dintr-o o obârșie comună, dar care au un curs independent”, de faptul că “urmărirea influențelor pe care le-a lăsat literatura scrisă asupra literaturii orale este o chestiune complicată, fiindcă nu întotdeauna asemănările pot fi rezultatul unor influențe”. Problema raportului dintre cărțile populare și folclor a fost reluată apoi cu insistență și numeroase argumente de I. C. Chițimia. Într-o serie de studii a demonstrat că ele “au plecat de la narațiuni și motive original-folclorice, iar în călătoria lor de la popor la popor “au fost împrăștiate [...] cu elemente folclorice locale”. Au, deci, un fond folcloric, “fie original, fie prin infiltrație ulterioară”, adaptarea făcând adesea din ele “opere naționale”, cu “timbru local al oralității”. Poziția este corectă și fără exagerări, pentru că nu exclude nici circulația și răspândirea unor motive și elemente de folclor prin intermediul cărților populare. Mai mult, Chițimia admite că “cel puțin unele dintre cărțile populare sau fragmente din ele au circulat oral într-o vreme în care știința de carte nu era răspândită”. Versiunile slavă și română ale romanului *Archirie și Anadan* ar dovedi acest lucru prin varietatea redacțiilor. Cu toată înverșunarea lui Al. Piru în a susține că ipoteza circulației orale a cărților populare nu se poate dovedi, s-au publicat versiuni orale ale unora dintre ele încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, Gh. Moian dă la iveală o variantă orală a romanului *Archirie și Anadan*, iar Ovidiu Bârlea culege în 1961 o variantă a Alexandriei de la Puț Petru din Desești (Maramureș). De altfel, autorul antologiei de proză populară arată că figura lui Alexandru Macedon “se

4455

Mândră când ti-i mărita
Cheamă-mă la nunta ta.
Cheamă-mă de chemător,
Că de mire nu-s dator.
Și de mire Ț-am vrut fi,
Da nu m-ai știut iubi.
Și de mire Ț-am vrut sta
Da nu m-ai știut țuca.

De la Vasile Gâț, 62 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4456

Care Ți-i drag și te lasă

Care Ți-i drag și te lasă,
Du-te și-l aprinde-n casă.
Nu Ț-a fi nici-un păcat,
Că s-o dus și te-o lăsat.

De la Aurica Pop, 56 de ani,
Asuaju de Sus, 1989

4457

Bădița s-o lăudat

Bădița s-o lăudat,
Că după casa lui mă bat.
Bată-să baiu cel rău,
Până ce m-oi bate eu.
Casa lor îi casă gre,
Mă-sa i-o femeie re.

De către omu rău, taieti și mâneca.

Iese afară ca ș-o pară,
 Întră-n casă ca ș-o coasă,
 Prinde-a da cu pumnu-n
 masă,
 Că-i trebe noră frumoasă,
 Nu ca mine o negricioasă.
 Nu să vede ie pă ie,
 Că-i neagră ca cizma me.
 Nu vede saie-i ochii,
 Că-i mai hâd fecioru ii.
 La fecior i-o trebuit
 Tri femei la chefelit
 Și una la șurluit.

De la Leontina Tomșe, 63 de
 ani, Asuaju de Sus, 1989

4458

Măi bădiță de pă vale

Măi bădiță de pă vale,
 Mai mult nu-mi ieși în cale,
 C-oi stă-n loc și m-oi gândi,
 La ce foc oi lăcomi?
 La laibăru cu bumbi,
 Ori la voi, că mai sînt tri.
 La laibăru cu bumbi lați
 Ori la voi, la patru frați?
 De la oale se sfădesc
 De la blide se-mpărțesc.
 Bate-i Doamne, rău trăiesc.

De la Leontina Tomșe, 63 de
 ani, Asuaju de Sus, 1989

oglindește în 29 de variante provenite din toate provinciile țării care relatează anumite episoade din ciclul vieții lui. Unele din acestea sunt un reflex oral al celebrului roman *Alexandria*, altele sunt creații orale“. Cel interesat de vechimea unor teme și motive în spațiul folclorului românesc își va pune întrebarea dacă prezența lor în cărțile populare nu este, implicit, și o posibilitate de datare. Desigur, este greu de presupus că un motiv folcloric aflat într-o carte populară oarecare era necunoscut la noi în momentul când aceasta a ajuns aici, dată fiind circulația pe arii deosebit de largi a celor mai multe teme și motive. Spre exemplu, motivul lupului care învață carte, dar este cu gândul mereu la oi, din *Archirie și Anadan*, s-a găsit și într-o zonă în care romanul n-a circulat (într-o fabulă compusă în evul mediu de Marie de France). Este probabil că circula și la noi înainte de pătrunderea romanului, dar cea mai veche atestare a lui o avem în prima prelucrare românească a celebrei cărți populare. Principial vom spune că dacă nu dispunem de alte căi de datare și dacă motivul a fost semnalat și în faza interesului conștient pentru folclor (în marile culegeri sau în publicațiile periodice de folclor), putem socoti prezența lui în cartea populară drept prima atestare. Problema este dacă avem vreo posibilitate de a fixa locul său de baștină (dacă este o creație românească sau nu). Pentru multe motive folclorice nu vom fi în măsură să facem această precizare. Trebuie să ne raportăm la spații culturale mai largi și să judecăm lucrurile din perspectiva circulației motivelor. În lipsa dovezilor sigure nu vom renunța la constatarea prezenței elementelor folclorice în ambele categorii de creații. Ar trebui chiar să se alcătuiască un catalog de motive care au circulat în spațiul românesc până la mijlocul secolului al XIX-lea sau până la data interesului conștient pentru folclor, cu mențiunea primei atestări documentare (în versiunea românească a cărții populare, într-o cronică sau în altă sursă).

Așadar, al doilea capitol, foarte generos al literaturii române vechi în care se pot găsi elemente comune cu folclorul este cel al cărților populare. Dacă în baza definiției moderne a literaturii poate fi pus în discuție dreptul de statut în “literatura“ română veche a operelor istoriografice și a cărților populare (acceptând ad litteram definiția, însăși noțiunea de „literatură română veche“ s-ar pulveriza), cu atât mai mult trebuie să ne întrebăm cu ce îndreptățire se ocupă ea de scrierile religioase (cele mai numeroase pentru această perioadă) și de cele juridice? Din capul locului vom spune că întrucât aparțin aceluiași mare și unic șuvoi al *culturii române vechi*, aceleiași unice configurații spirituale care a individualizat poporul român, i-a menținut ființa și a realizat temeliile trainice ale culturii sale moderne. Poate că nu exagerăm prea mult când afirmăm că sistemul de interdicții și norme morale inculcat de scrierile religioase (în special Cazaniile) și cele juridice stă alături de codul moral tradițional, reprezentat de datinile străbune (însoțite de literatura corespunzătoare) și de obiceiul pământului. [s.n]. S-a produs o permanentă confruntare între tradiție și inovație, între moștenirea noastră străveche și înnoirile inevitabile, determinate de evoluția societății, din care a rezultat, ca din orice proces dialectic, ființa unică a poporului român.

Dar includerea literaturii religioase în ceea ce numim literatura română

Mânați-vă, da nu păcătuți.

veche mai este justificată de încă un motiv: “opțiunea bisericii pentru graiul viu în locul limbii tradiționale, opțiune ce are ca urmare transformarea unei instituții ce lua pe om din leagăn și-l însoțea până la mormânt, în principalul factor de cultivare a limbii. Nu numai a limbii scrise de cărturari, ci mai ales a limbii vorbite de popor“. Niciodată nu vom putea fi îndeajuns de recunoscători acelor cărturari care s-au numit Coresi, Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei, Antim Ivireanu pentru întrebuițarea limbii populare în scrierile și predicile lor. Este urmarea faptului că “*prima mare revoluție din cultura românească*“, înlocuirea limbii slavone cu limba română, a însemnat de fapt revenirea la limba populară, s-a făcut pe temeuri populare. Calea n-a mai putut fi părăsită. Această limbă cultă făurită de cărturari geniali prin sinteza dintre graiul viu al poporului și aleasa frază greco-slavonă i-a unit pe români peste granițele politice și a creat la noi fenomenul interesant al absenței unor diferențe dialectale puternice. Se înțelege că sinteza de limbă pe care o auzea omul simplu în biserică duminică de duminică, sărbătoare de sărbătoare a influențat expresia poeziei și cântecului popular în bine, pentru că atât Varlaam cât și Dosoftei sau Antim Ivireanul reușesc să se exprime într-o limbă deosebit de frumoasă. Prin urmare, limba populară, vorbită de țăran, se întoarce în mediul ei cu o haină nouă și strălucitoare. Baza populară a limbii cărților bisericești și reîntoarcerea ei în popor este un lucru prea evident și subliniat de toți cercetătorii. Influența folclorică asupra literaturii religioase nu se reduce însă la nivelul expresiei. Găsim în astfel de scrieri o serie de motive de proză populară, date despre obiceiuri, chiar dacă sub forma interdicțiilor, uneori preluate fără comentarii sau schimbări, din dispozițiile dreptului canonic. Unii cercetători socotesc cu prea multă grabă că “Interdicțiile bisericești sunt în numeroase cazuri [...] simpla preluare a unor texte eclesiastice din perioada patristică și nu atestă o realitate folclorică și socială contemporană“. În cazul în care avem de-a face cu preluarea acestor interdicții în scrieri de limbă slavonă, ele nu ne spun mare lucru. Traducerea lor în românește, însă, este demnă de tot interesul. Ea ne dă

Foto: Colecția F. Săteanu, Cămașă țărănească, Budești

Se leagă de tine, ca sciau de oaie.

Colecția TITUS BILȚIU DĂNCUȘ

Satirice

4559

Supărată-i ș-a me mândră
Că n-are cămeșe mândră
Cine dracu-i de vină,
Dacă toarce ca de lână.

4560

Să o calce-atâtea boale
Câte oale-o rămas goale
Pântru colții de la poale,
Și dărăburi de slănină
Pântru colții de la mână.

(Pentru că ș-o vândut din casă,
că n-o știut să facă colți)

4561

Fost-o mândra-n Baia Mare
După pudăr c-amu n-are.
Și s-o dus și la Săini
După pudăr rojosin.

4562

‘ină, mândră, după mine,
Că te-oi ține tare bine.
La moară nu te-oi mâna,
De nu-i mere, nu-i mânca!

4563

Lăudatu-s-o mândra
Că are bani în bărbântă.
Io-am cotat ș-o fost tărăță.

4564

Lăudatu-s-o mândra
Că i-i patu-mperinat.
Io m-am dat și l-am cătat
Ș-am găsit șuvar uscat.

4565

Aduceți cuțatele
Să belim păduchele

Să-l ducem la cojocar,
Să facem mândru pieptar.

4566

Cum n-a si mândra ciciacă
Cu unsoare din potică.
Cum n-a si mândra bălaie
Cu unsoare de la Baie.

4567

Asta-i mândra mândrelor,
Țesătoarea pânzelor.
Ca a me mândră nu este
Num-o domnișoară-n Peste.
Al meu nume îi Todor,
Cu lucru nu mă omor,
Numa când și când de dor.

4568

Ce haznă de păru creț,
Dacă nu-i porc în cotet.
Ce haznă de patru boi
Și la nas tăta gunoi.

4569

Sărutatu-m-o zmultura
Am gândit că-mi rupe gura.

4570

Mândra bat-o soarele
Ș-o băut fuioarele
Ș-încă se gânde de-amu
Să-și beie lipideu.

4571

Spusu-ț-am, hăi mândră, spus,
Să nu dormi cu fața-n sus,
Că te-a mușca puricele
Și ț-a crește pânțele.

4572

Uiuiu pe dealu gol,
Că mireasa n-are țol.
Da i-a face mirele
Când a tunde cânele.

numele românesc al unui obicei, al unei practici, credințe sau superstiții, ceea ce înseamnă că existau la noi și autorul le cunoștea. Prin urmare, pasajele referitoare la obiceiuri, practici etc. din scrierile religioase trebuie privite cu toată atenția.

Și în privința literaturii juridice românești s-a petrecut un fenomen interesant. După cum se știe, “jus (pravo) valachicum”, “legea românească” (voloski zakon, zakon vlaski) “obiceiul locului” sau obiceiul pământului, era socotit un drept “vechi”, un obicei “din bătrâni”, “de la alcătuirea țării” sau chiar mai vechi (unii învățați - I. Nădejde, N. Iorga, Ion Condurachi au emis ipoteza că începuturile lui trebuie căutate în albia istoriei traco-ilirilor, alții că este de origine romană, slavă sau bulgaro-sârbă, polonă sau rusă, bizantină, germană, maghiară sau turcească. Nu sunt excluse influențe venite din partea acestor popoare, dar el este o creație românească, cuprinde norme izvorâte din viața poporului nostru). Era o creație populară colectivă, folclor juridic care “se ivește în legătură cu prevenirea și rezolvarea unor posibile conflicte de interese între oamenii acelui grup”. Prilejul lui de naștere e altul decât cel al folclorului literar, dar procesul e același. E, deci, un produs folcloric ce s-a impus într-o perioadă îndelungată, dobândind puterea legilor scrise pentru comunitatea în sânul căreia s-a născut. Pravilele românești, care sunt atât legiuri bisericești cât și legiuri politice, cuprinzând un drept mixt: dreptul romano-bizantin (ce avea un caracter universalist și o formă scrisă, dar folosit multă vreme după criteriile obișnuite) și dreptul canonic, au legiferat și “obiceiul pământului”, “obiceiul locului”, “datina țării”, ridicându-l la valoarea și puterea legilor scrise. Care este cauza? În primul rând, era greu de înlăturat un obicei practicat de veacuri. În al doilea rând, dreptul romano-bizantin avea un cuprins prea complicat în raport cu mentalitatea celor chemați să-l aplice, de aceea ei continuau să se folosească de obiceiul pământului în dezlegarea pricinilor. Pravilele au fost nevoite să-l consacre. Pravila lui Vasile Lupu (*Carte românească de învățătură*, 1646) îl consfințește în mai multe locuri; la fel *Pravila mare* (Pravila lui Matei Basarab, 1652). Glava 4 arată că: “obiceiul cel nescris are puterea legii, adică obiceiul legii are putere”; glava 361: “obiceiul vechi în loc de lege se socotește și se ține”, sau tot glava 4: “unde nu e lege scrisă acolo trebuiește să păzim obiceiul locului ...”. *Pravilniceasca Condică* din 1780 a lui Alex. Ipsilante recunoaște explicit: “am strâns din pravili ceale ce sunt mai trebuincioase spre povața judecăților, iară din obiceiuri am ales ceale mai adesea urmate de țară, asemănându-se oareșicum și cu pravilile”. La fel a procedat Scarlat Calimach în Codul său din 1817. În pravila sunt consemnate, așadar, două *județe*. S-a format astfel un complex cu o influență apreciabilă asupra vieții spirituale și morale românești. Folcloristul și etnograful sunt obligați să-l studieze chiar dacă discernerea a ceea ce a fost “obiceiul pământului”, specificul românesc din obiceiurile juridice, de ceea ce a împrumutat presupune mari dificultăți.

Cine-o fo mușcat de șarpe, se teme și de râmă.